

LALƏ QALİB qızı RZAYEVA
Bakı Dövlət Universiteti (magistrant)

QLOBALLAŞMA ŞƏRAİTİNDƏ HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCANDA DİL SİYASƏTİ

Xalqımızın böyük oğlu, Ümummilli lideri Heydər Əliyev keçən əsrin 60-cı illərinin sonundan Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etməyə başladığı ilk vaxtlardan ana dilinə böyük qayğı və diqqət göstərmişdir. Məlum olduğu kimi, 1970-ci ildə Bakıda Azərbaycan Dövlət Universitetinin 50 illik yubileyi keçirilmiş və Heydər Əliyev həmin yubiley tədbirində mövcud qayda-qanunla, özündən əvvəlki çoxillik ənənələri sındıraraq rus dilində deyil, doğma ana dilində çıxış etmişdir [2, s. 37].

Respublikanın birinci şəxsi bu cəsarətli addımı ilə həm milli ziyalılarımızın böyük rəğbətini qazandı, həm də onlara mənəvi dəstək vermiş, ruh yüksəkliyi bəxş etmiş, bu da öz növbəsində, məsələnin müsbət həlli üçün geniş üfüqlər açmışdır.

Yenə həmin dövrdə Heydər Əliyev Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının qurultayında iştirak edərək doğma ana dilində çıxışı ilə tədbir iştirakçılarını heyran qoymuşdur. Ulu öndər bununla kifayətlənməyərək həm də respublikanın bir qrup tanınmış şair və yazıçılarını qəbul edərək onlarla apardığı səmimi söhbətlərində ana dili məsələsinə də toxundu və bu yöndə əməli tədbirlər görülməsinə rəvac vermişdir [2, s. 37].

Həmin tədbirlər sırasında Ulu öndərin şəxsi təşəbbüsü və qətiyyəti, sarsılmaz iradəsi və ciddi söyləri ilə 1978-ci ildə Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının Konstitusiyasına Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi fəaliyyəti haqqında ayrıca maddənin daxil edilməsini xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır.

Ulu öndər 1995-ci ilin oktyabr ayında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının binasında dilimizin adı ilə bağlı keçirilən ümum- respublika yığıncağında həmin tarixi hadisəni yada salaraq demişdir: “Xatirimdədir, o vaxt başqa respublikaların rəhbərləri ilə kəskin danışıqlarımız oldu. Ukraynanın rəhbəri Şçerbitski ilə mənim kəskin danışıqlarım oldu. O, buna çox etiraz edirdi, belə əsaslandırırırdı ki, siz belə yazdığınız halda, gərək biz də yazaq ki, Ukraynanın dövlət dili Ukrayna dilidir. Mən ona dedim ki, sizə heç kəs mane olmur. Siz bizdən də böyük respublikanız və Sovetlər İttifaqında sizin çəkiniz bizimkindən qat-qat artıqdır. Siz istəsəniz, bunu yaza bilərsiniz. Siz nə üçün bizə mane olursunuz? Ancaq biz buna nail olduq. Hesab edirəm ki, bu, o dövrdə, o zamanın şəraitində respublikamızda, ümumiyyətlə, ölkəmizin tarixində çox böyük hadisə oldu” [2, s. 37].

Heydər Əliyevin Azərbaycan dili və ümumiyyətlə, dil siyasəti özünəməxsus möhkəm prinsiplər əsasında qurulmuşdur.

Gənclərin I forumunda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Azərbaycanın çoxmillətli bir ölkə olduğunu, hər bir xalqın, etnik qrupun öz dilində sərbəst ünsiyyət saxlamaq hüququ daşdığını da qeyd edir: “Azərbaycanda bütün vətəndaşlar eyni hüquqa malikdir və bütün dillərdən sərbəst istifadə olunur, olunmalıdır və gələcəkdə də istifadə olunacaqdır. Azərbaycan Azərbaycanda yaşayan bütün millətlərin doğma vətənidir. Azərbaycan vətəndaşları, Azərbaycan xalqı deyəndə biz Azərbaycanda yaşayan bütün millətlərin birliyini dərk edirik. Mən böyük iftixar hissi ilə deyə bilərəm, ki, Azərbaycanda millətlər arasında olan əlaqələr mehriban dostluq əlaqələridir, bir-birinə hörmət, ehtiram əlaqələridir və biz bu əlaqələri inkişaf etdirəcəyik, bu əlaqələri yaşadacağıq, qoruyub saxlayacağıq” [1, s. 115].

Ümummilli liderin Azərbaycanda yaşayan xalqların, etnik qrupların dil müxtəlifliyinə və Azərbaycandakı dil zənginliyinə diqqəti cəlb etməsi, bu barədə gənc nəsli xəbərdar etməsi öz-özlüyündə ictimai-siyasi xəbərdarlıqdır. Belə ki, etnik məsələ, tarixin təcrübəsi göstərirdi ki, müasir dövrdə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanda mövcud olan Qafqaz və İran mənşəli xalqların etnodil maraqlarını nəzərə almamaq, nəticə etibarilə, böyük münafişələrə gətirib çıxara bilər. Odur ki, müstəqilliyin ilk illərində milli siyasətdə buraxılan səhvlər Azərbaycanın milli mütəşəkkilliyinə müəyyən zərbə vurdu, separatizm meyillərinin meydana çıxmasına, ölkələrin parçalanmasına gətirib çıxarmışdır [1, s. 116].

Xalqın, dövlətin gələcəyini düşünən ümummilli lider azərbaycanlıların öz etnoqrafik çərçivələrinə qapılıb qalmaması, dünyaya çıxması üçün lazım gələn tövsiyələri verməsi tamamilə təbii idi. Bununla belə, ana dilini sadəcə öyrənməyi deyil, onu sevməyi tələb etməsi isə bundan qat-qat artıq təbiidir. Odur ki, deyirdi: “Öz dilini bilməyən, öz dilini sevməyən adam öz tarixini yaxşı bilə bilməz. Xatirimdədir, 70-ci illərdə mən bir neçə dəfə çox narahatlıqla göstərişlər verdim ki, rusdilli məktəblərdə Azərbaycan ədəbiyyatına çox yer verilsin [1, s. 114].

...Mən arzu edərdim ki, Azərbaycan gənci Şekspiri ingilis dilində oxusun, Puşkini rus dilində oxusun, Nizamini, Füzulini, Nəsimini isə Azərbaycan dilində oxusun” [1, s. 115].

Gənclərin forumunda Heydər Əliyev dil məsələsinə millətin mənəvi tarixi məsələsi kimi baxaraq göstərir ki, Nizamini, Nəsimini, Füzulini, Vaqifi, Sabiri, Cəlil Məmmədquluzadəni oxuya bilməyən tariximizi bilməyəcək, mədəniyyətimizi, mədəni köklərimizi, milli-mədəni ənənələrimizi bilməyəcək və bütün bunları bilməyəndə “o, vətənpərvər olmayacaq, onda milli vətənpərvərlik duyğuları, hissiyyatı olmayacaqdır” [1, s. 114].

Beləliklə, Heydər Əliyevin dilimizin adı ilə bağlı mülahizələri sübut etmişdir ki, Ulu öndərin apardığı dil siyasəti milli dövlət quruculuğu siyasəti ilə, azərbaycançılıq konsepsiyası ilə sıx bağlıdır və onun üzvi tərkib hissəsidir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, xalqımızın Ümummilli lideri Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə işlənib hazırlanmış və 12 noyabr 1995-ei ildə ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının əsas qanununa Konstitusiyasına “Dövlət dili” adlanan ayrıca bir maddə daxil edilmişdir. Ümummilli liderin ölkəmizdə apardığı məqsədyönlü və uğurlu dil siyasətinin əsaslarını özündə birləşdirən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının həmin maddəsində birmənalı şəkildə qeyd olunur:

I. Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir. Azərbaycan Respublikası Azərbaycan dilinin inkişafını (əmin edir.

II. Azərbaycan Respublikası əhalisinin danışdığı başqa dillərin sərbəst işlədilməsini və inkişafını təmin edir [2, s. 39].

Konstitusiyanın “Dövlət dili” haqqındakı maddəsinin ikinci bəndindən göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikasında yaşayan və müxtəlif dillərdə danışan digər xalqların və etnik qrupların milli dillərinin sərbəst işlədilməsinə və inkişafına da dövlət tərəfindən tam təminat verilir. Bu mühüm amil isə müstəqil Azərbaycan Respublikasında dövlət dilinin həm də böyük humanizmi və demokratik ruhu ilə səciyyələndiyini açıq-aşkar şəkildə sübut edir. Belə ki, ölkəmizdə yaşayan azsaylı xalqların, etnik qrupların nümayəndələrinin öz aralarında, məişətdə ana dillərində ünsiyyət saxlamalarına, istənilən dildə təhsil almaq hüquqlarına dövlət səviyyəsində zəmanət verilir.

Müstəqillik illərində Ulu öndər Heydər Əliyevin apardığı məqsədyönlü və gələcəyə yönələn dövlət quruculuğu məsələlərində dil siyasəti həmişə aparıcı olmuşdur. Ana dilini ürəkdən sevən, bu dildə danışmağı ilə fəxr edən Ümummilli lider bənzərsiz nitqlərində, dərin məzmunlu çıxışlarında dilimizin rəngarəng ifadə vasitələrindən, xalq dilindən gəlmə deyimlərdən uğurla istifadə etmiş, özünəməxsus jest və mimikaları ilə nitqinin auditoriyaya, bütövlükdə xalqa təsir gücünün artmasına nail olmuşdur. Ulu öndər ana dili ilə bağlı çoxsaylı fikirlərində milli dilin azərbaycançılıqla birbaşa bağlılığı məsələsini də önə çəkmiş, xüsusi olaraq vurğulamışdır: “Millətin milliliyini saxlayan onun ana dilidir.

Millətin milliliyini ən birinci təsdiq edən onun dilidir. Əgər Azərbaycan dil olmasa, Azərbaycan dilində mahnılar olmaz, musiqi olmaz. Bunların hamısı bir-birinə bağlıdır. Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi yaşaması, möhkəmlənməsi, inkişaf etməsi də bizim ən böyük nailiyyətlərimizdən biridir. Bu tək cə dil məsələsi deyil, bu həm də azərbaycançılıq məsələsidir [2, s. 39-40].

Azərbaycan dilinin dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan soydaşlarımızın ümumi ünsiyyət dili vasitəsinə çevrilərək milli həmrəyliyin göstəricisi kimi beynəlxalq aləmdə rolunun artması, nüfuzunun yüksəlməsi də xalqımızın Ümummilli lideri, müdrik siyasətçi Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Ulu öndərin ölkəmizə ikinci dəfə rəhbərliyinin ilk illərində Azərbaycanın dahi söz ustadı Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubileyi geniş miqyasda keçirildi. 1999-2000-ci illərdə isə dilimizin ən əski qatını özündə yaşadan ana abidəmiz “Kitabi- Dədə Qorqud” eposunun 1300 illik yubileyi böyük təntənə ilə qeyd olundu. Bu yubileylər həm də əbədiyaşar söz sənətinin və onun ifadə vasitəsi olan ana dilinin təntənəsi, dilimizə göstərilən böyük diqqət və qayğının göstəricisi kimi dəyərləndirildi və milli ziyahların, bütövlükdə, xalqımızın yaddaşına əbədi olaraq həkk olundu.

Ulu öndər Heydər Əliyev ana dilimizin tarixi keçmişi ilə yanaşı, bugünkü durumunu və mövcud problemlərini də daim diqqət mərkəzində saxlamış və bu yöndə bir sıra mühüm tədbirlərin həyata keçirilməsinə ilkin olaraq imza atmışdır. Həmin tədbirlər sırasında “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” 18 iyun 2001-ci il tarixli Fərman xüsusi yer tutur.

İlk növbədə müstəqil Azərbaycan dövlətinin dil siyasətinin müəyyənləşməsi, formalaşması və möhkəmləndirilməsi baxımından müstəsna əhəmiyyət daşıyan bu tarixi fərman dövlət dili ilə bağlı hərtərəfli və geniş məlumatları özündə ehtiva edir. Belə ki, fərmanda həm dilimizin tarixi ilə bağlı bir sıra həssas məqamlara aydınlıq gətirilir, həm də onun keçdiyi inkişaf yolları və mərhələlərinin yığcam təhlili verilir. Fərmanda Azərbaycan dilinin tarixi ilə xalqımızın tarixi arasında sıx və qırılmaz tellər olduğu vurğulanır və dil siyasətinin azərbaycançılıqla bağlılığı qeyd olunurdu [2, s. 40].

Azərbaycan Respublikasının dövlət dili olan Azərbaycan dili ilə bağlı bu qeydlərimiz açıq-aşkar şəkildə sübut edir ki, xalqımızın ən böyük mənəvi sərvəti sayılan ana dilimizə ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra dövlət səviyyəsində böyük qayğı göstərilmiş və bu global məsələ daima diqqət mərkəzində olmuşdur.

Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyevin dövlət dilimiz olan Azərbaycan dili haqqında dediyi aşağıdakı sözləri bu qayğının ən bariz nümunəsidir: “Hər bir xalqın milliliyini, mənəvi dəyərlərini yaşadan, inkişaf etdirən onun dilidir. Bizim ən böyük sərvətimiz ondan ibarətdir ki, dilimiz yaşayıb və zənginləşibdir. Azərbaycan ədəbi dilinin saflığına daim qayğı göstərilməlidir. Çünki dil xalqın sərvətidir. Ədəbi dilin tərəqqisi olmadan mənəvi mədəniyyətin tərəqqisi mümkün deyildir. Lakin mədəniyyətin və elmin səviyyəsi yüksəldikcə, həyatın axan sürətləndikcə dilin təkmilləşdirilməsinə, onun söz ehtiyatının zənginləşməsinə daha çox qayğı göstərmək lazımdır”.

Ulu öndərin Azərbaycan dili haqqında proqram səciyyəli bu sözləri hər bir Azərbaycan vətəndaşını ədəbi dilimizin saflığı keşiyində dayanmağa, onun düzgün şəkildə tətbiqi və inkişafı istiqamətində düşüncə-düşünməyə səsləyir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Əhmədova S.A. Heydər Əliyevin dil siyasəti.
2. Nağısoylu M. Heydər Əliyev və Azərbaycan dili // “Türkologiya” №2, 2017, s. 36-45

Lalə Qalib qızı Rzayeva

Qloballaşma şəraitində Heydər Əliyevin Azərbaycanda dil siyasəti

Xülasə

Ümummilli lideri Heydər Əliyevin dövlət dilimiz olan Azərbaycan dili haqqında dediyi aşağıdakı sözləri onun dilimizə olan qayğısının ən bariz nümunəsidir: “Hər bir xalqın milliliyini, mənəvi dəyərlərini yaşadan, inkişaf etdirən onun dilidir. Bizim ən böyük sərvətimiz ondan ibarətdir ki, dilimiz yaşayıb və zənginləşibdir. Azərbaycan ədəbi dilinin saflığına daim qayğı göstərilməlidir. Çünki dil xalqın sərvətidir. Ədəbi dilin tərəqqisi olmadan mənəvi mədəniyyətin tərəqqisi mümkün deyildir. Lakin mədəniyyətin və elmin səviyyəsi yüksəldikcə, həyatın axan sürətləndikcə dilin təkmilləşdirilməsinə, onun söz ehtiyatının zənginləşməsinə daha çox qayğı göstərmək lazımdır”.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, multikultural ölkə, dil siyasəti, Azərbaycan gəncliyi

Лала Галиб кызы Рзаева

Языковая политика Гейдара Алиева в Азербайджане в контексте глобализации

Резюме

Следующие слова общенационального лидера Гейдара Алиева о нашем государственном языке, азербайджанском языке, являются наиболее ярким примером его заботы о нашем языке: “Это язык каждого народа, который живет и развивает свою национальность и нравственные ценности. Наше самое большое преимущество в том, что наш язык жив и здоров. Всегда нужно заботиться о чистоте азербайджанского литературного языка. Потому что язык – это богатство людей. Развитие духовной культуры невозможно без развития литературного языка. Однако по мере повышения уровня культуры и науки, когда жизнь течет быстрее, больше внимания следует уделять совершенствованию языка и обогащению его словарного запаса”.

Ключевые слова: Гейдар Алиев, мультикультурная страна, языковая политика, азербайджанская молодежь

Lala Galib gizi Rzayeva

Heydar Aliyev's language policy in Azerbaijan in the context of globalization

Summary

The following words of the national leader Heydar Aliyev about our state language, Azerbaijani, are the most striking example of his concern for our language: “This is the language of every nation that lives

and develops its nationality and moral values. Our biggest advantage is that our language is alive and well. You should always take care of the purity of the Azerbaijani literary language. Because language is the wealth of people. The development of spiritual culture is impossible without the development of a literary language. However, as the level of culture and science rises, when life flows faster, more attention should be paid to improving the language and enriching its vocabulary.

Keywords: Heydar Aliyev, multicultural country, language policy, Azerbaijani youth